

Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmums par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm un tā ieviešana Latvijas tiesību aktos

Council Framework Decision on Use of Criminal Law in the Fight against Certain Forms and Expressions of Racism and Xenophobia and its Implementation into Latvian Law

Artūrs Kučs

LU Juridiskā fakultāte

Starptautisko un Eiropas tiesību zinātņu katedras docents

E-pasts: Arturs.Kucs@lu.lv

Rakstā ilustrētā pamatproblēma attiecināma uz tā saucamo „vēstures likumu” (*memory laws*) – likumu, kas aizliedz valsts un sabiedrības vēsturē būtiskus notikumus interpretēt atšķirīgi no oficiāli pieņemtās versijas – nepieciešamību un atbilstību tiesībām uz vārda brīvību. Visspilgtākais piemērs šādām tiesību normām ir 2008. gada 28. novembrī Eiropas Savienības Padomes pieņemtais Pamatlēmums par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem (turpmāk – Pamatlēmums), kurš uzliek valstīm par pienākumu sodīt personas, kuras publiski noliedz, attaisno vai rupji banalizē nacistu režīma īstenoto holokaustu vai citu režīmu pastrādātos genocīdus, kara noziegumus vai noziegumus pret cilvēci. Ilgstošās diskusijas par Pamatlēmuma tekstu ieskicē atšķirīgas vērtību prioritātes Eiropas Savienības dalībvalstīs, piemēram, cilvēka cieņas aizsardzība iepretim vārda brīvībai. Diametrāli pretējie viedokļi par starptautiskos kriminālnoziegumus noliedzozo izteikumu aizlieguma nepieciešamību ilustrē arī citus katras valsts vēsturē, politiskajā kultūrā un tradīcijās balstītus faktoros, kas liek apšaubīt vienota risinājuma piemērotību. Dalībvalstu sākotnējā iecere aizliegumu attiecināt tikai uz nacistu pastrādātajiem noziegumiem parāda vēl joprojām eksistējošo plaisu starp Rietumeiropas un Austrumeiropas valstīm komunisma režīma noziegumu apzināšanā un novērtēšanā. Raksts arī aktualizē jautājumu par to, vai Pamatlēmumā ietvertais valstu pienākums aizliegt noteikta veida darbības atbilst citām valsts starptautiskajām saistībām, tai skaitā pienākumam garantēt brīvu viedokļu apmaiņu un pētniecisko brīvību vēstures jautājumos. Noslēgumā problēmjautājumi tiek analizēti, pētot Pamatlēmuma ieviešanu Latvijas tiesību sistēmā, tai sekojošos grozījumus Latvijas Krimināllikumā un tiesību aizsardzības iestāžu sākotnējo praksi šo normu piemērošanā.

Atslēgvārdi: Eiropas Savienības tiesības, cilvēktiesības, tiesības uz vārda brīvību, nauda kurināšanas aizliegums, Eiropas Savienības tiesību aktu ieviešana nacionālajās tiesībās.

Satura rādītājs

<i>levads</i>	152
1. <i>Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmums, tā saturs un diskusijas valstu starpā</i>	152
2. <i>Latvijas Republikas tiesību akti un tiesu prakse pirms Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmuma pieņemšanas</i>	156

3. Diskusijas par Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmuma ieviešanu un tā transponēšanu Latvijas tiesību sistēmā	160
Kopsavilkums	162
Izmatoto avotu saraksts	163
Atsauces	164
Summary	167

Ievads

2008. gada 28. novembrī Eiropas Savienības Padome pēc septiņus gadus ilgām diskusijām pieņēma Pamatlēmumu par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noziedzīgiem rasisma un ksenofobijas veidiem, lai mazinātu rasisma un ksenofobijas izpausmes Eiropas Savienībā. Pamatlēmums aicina valstis kriminalizēt tādas darbības kā aicinājumu uz naidu vai vardarbību, pamatojoties uz personas piederību kādai rasei, etniskai vai reliģiskai grupai vai citām Pamatlēmumā ietvertajām pazīmēm, kā arī paredzēt sodu par genocīda, kara noziegumu vai noziegumu pret cilvēci publisku noliegšanu, attaisnošanu vai rupju banalizēšanu. Pamatlēmumā ietvertie pienākumi radīja plašas debates par to atbilstību citām valsts uzņemtajām saistībām cilvēktiesību jomā,¹ kā arī nacionālajās konstitūcijās ieterto pienākumu garantēt brīvu viedokļu apmaiņu. Papildus tam Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis izteica iebildumus, ka lēmuma sākotnējais projekts nav pietiekami visaptverošs, jo attiecas tikai uz nacistiskā režīma pastrādātajiem noziegumiem. Lai gan Pamatlēmums nav tieši piemērojams nacionālajās tiesās, tas rada valstīm pienākumu ieviest nacionālajā tiesību sistēmā regulējumu, ar kuru tiktu nodrošināta Pamatlēmuma mērķu īstenošana. Pamatojoties uz šo lēmumu, arī Latvijas Krimināllikumā ir veikti grozījumi. Taču atklāts ir jautājums, vai attiecīgo tiesību normu piemērošana jaunajā redakcijā nevar pārkāpt Latvijas Republikas Satversmē un Latvijai saistošajos starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos garantētās tiesības uz vārda brīvību.

Pamatlēmums aktualizē plašāku jautājumu par to, vai valstis oficiāli pieņemtos skaidrojumus par nozīmīgiem vēsturiskiem notikumiem attiecīgās sabiedrības un valsts vēsturē ir nepieciešamas aizsargāt un nostiprināt ar tiesību, tai skaitā krimināltiesību, normām, novēršot iespējas atšķirīgu interpretāciju publiskošanai. Ņemot vērā šo plašāko analizējamā jautājuma kontekstu, šī raksta mērķis ir noskaidrot, vai Pamatlēmumā iekļautie unificētie risinājumi ir piemēroti visām ES dalībvalstīm. Apskatīta Pamatlēmuma iespējamā ietekme uz Latvijas tiesisko regulējumu un tiesību aizsardzības iestāžu praksi attiecīgo normu piemērošanā. Vispirms detalizētāk analizēti Pamatlēmumā uzliktie pienākumi dalībvalstīm, tā pieņemšanas vadmotīvi un polemika valstu starpā, diskutējot par Pamatlēmuma nepieciešamību un saturisko ietvaru. Turpinājumā aplūkots Latvijas tiesiskais regulējums un tiesību aizsardzības iestāžu prakse attiecīgo Krimināllikuma normu piemērošanā. Kopsavilkumā apkopoti galvenie argumenti, kas atbalsta vai noraida unificētu risinājumu piemērošanu visām ES dalībvalstīm attiecībā uz Pamatlēmumā ietvertajiem jautājumiem.

1. Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmums, tā saturs un diskusijas valstu starpā

Pamatlēmuma izstrādes pirmsākumi meklējami 2001. gadā, kad Eiropas Komisija pēc vairāku dalībvalstu ierosinājuma nolēma tuvināt dalībvalstu krimināltiesību aktus, lai nodrošinātu efektīvāku cīņu ar rasismu un ksenofobiju visās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Kā uzsvērts Pamatlēmuma preambulā: „Rasisms

un ksenofobija ir draudi personu grupām, pret kurām ir vērsta šāda rīcība. Eiropas Savienībā krimināltiesībās ir jādefinē vienota attieksme pret rasismu un ksenofobiju, lai nodrošinātu to, ka vienu un to pašu rīcību visās dalībvalstīs uzskata par noziedzīgu nodarījumu un ka fiziskām un juridiskām personām, kas izdarījušas šādus noziedzīgus nodarījumus vai ir atbildīgas par tiem, ir paredzētas efektīvas, samērīgas un preventīvas sankcijas.”² Krasās pretrunas dalībvalstu starpā par Komisijas iesniegtā lēmuma projekta saturu un ietvariem lika šaubīties par Pamatlēmuma pieņemšanas iespējamību. Lai gan ceļš līdz Pamatlēmuma pieņemšanai bija ilgstošs, 2008. gada 28. novembrī pēc asām diskusijām Eiropas Savienības Padomē un Eiropas Parlamentā un būtisku grozījumu izdarīšanas sākotnējā lēmumprojekta tekstā tas tika apstiprināts galīgajā redakcijā.

Lai izprastu dalībvalstu atšķirīgos uzskatus, izstrādājot Pamatlēmuma tekstu, vispirms ir jāaplūko, kādus pienākumus tas rada valstīm. Attiecībā uz dalībvalstu pienākumiem visnozīmīgākais ir Pamatlēmuma 1. panta „Noziedzīgi nodarījumi saistībā ar rasismu un ksenofobiju” 1. punkts, kurš definē noziedzīgus nodarījumus, kurus valstīm ir jāaizliedz savās krimināltiesību normās.

„Katra dalībvalsts veic vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu to, ka ir paredzēts sods par šādu tīšu rīcību:

- a) publisks aicinājums uz vardarbību vai naidu, kas vērsts pret personu grupu vai šādas grupas locekli, ko raksturo rase, ādas krāsa, reliģija, izcelsme, nacionālā vai etniskā piederība;
- b) šā punkta „a” apakšpunktā minētās darbības, publiski izplatot traktātus, attēlus vai citus materiālus;
- c) Starptautiskās Krimināltiesības statūtu 6., 7. un 8. pantā definēto genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu publiska attaisnošana, noliegšana vai rupja banalizēšana, vēršoties pret personu grupu vai šādas grupas locekli, ko raksturo saistībā ar rasi, ādas krāsu, reliģiju, izcelsmi, nacionālo vai etnisko piederību, ja darbība ir veikta tā, lai izraisītu vardarbību vai naidu pret attiecīgo personu grupu vai šādas grupas locekli;
- d) tādu noziegumu publiska attaisnošana, noliegšana vai rupja banalizēšana, kas definēti 1945. gada 8. augusta Londonas Nolikumam pievienotās Starptautiskā militārā tribunāla hartas 6. pantā, vēršoties pret personu grupu vai šādas grupas locekli, ko raksturo saistībā ar rasi, ādas krāsu, reliģiju, izcelsmi, nacionālo vai etnisko piederību, ja darbība ir veikta tā, lai izraisītu vardarbību vai naidu pret attiecīgo personu grupu vai šādas grupas locekli.”

Vismazāk domstarpību radīja 1. panta 1. punkta „a” apakšpunktā ietvertais pienākums kriminalizēt, piemēram, publiskus aicinājumus uz etnisko vai reliģisko vardarbību vai naidu. Līdzīgu pienākumu valstīm uzliek arī ANO Konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu³ vai ANO Pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām⁴, kurus ir ratificējušas visas Eiropas Savienības dalībvalstis.⁵ Turklāt, arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākos spriedumos⁶ ir atzinusi par Eiropas Cilvēktiesību konvencijai atbilstošu valstu rīcību, ierobežojot šāda veida izteikumus.⁷⁸

Taču būtiski atšķirīgi viedokļi izskanēja jautājumā par nepieciešamību kriminalizēt genocīda, kara noziegumu un noziegumu pret cilvēci publisku attaisnošanu, noliegšanu vai rupju banalizēšanu. Tie ilustrēja atšķirības Eiropas Savienības dalībvalstu attieksmē pret vārda brīvības lomu sabiedrībā iepretim cilvēka cieņas aizsardzībai.⁹¹⁰ Vienlaikus atšķirīgā Eiropas valstu vēsture radīja neizpratni virknē dalībvalstu, kādēļ sākotnēji aizliegumu bija paredzēts attiecināt tikai uz Nirnbergas

Starptautiskā militārā tribunāla atzītajiem noziegumiem, atstājot ārpus Pamatlēmuma ietvariem komunistiskā režīma pastrādātos noziegumus.

Pamatlēmuma iespējamo negatīvo ietekmi uz brīvu viedokļu apmaiņu par vēstures jautājumiem īpaši akcentēja Lielbritānijas valdības pārstāvji. Jāpiebilst, ka sākotnējais Pamatlēmuma projekta teksts, kuru ierosināja Vācija, Francija un Luksemburga, paredzēja kriminalizēt *per se* genocīda, kara noziegumu un noziegumu pret cilvēci noliegšanu vai banalizēšanu bez jebkādiem papildu nosacījumiem.¹¹ To, ka šāds priekšlikums ir lemts neveiksmei, pierādīja daudzu valstu noraidošā attieksme pret līdzīgas normas ietveršanu 2003. gadā pieņemtajā Eiropas Padomes Kibernoziogumu konvencijas Papildprotokolā par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti dator sistēmās.¹² Neskatoties uz to, ka papildprotokols pat paredzēja valstīm iespēju pilnībā vai daļēji atteikties no vārda brīvību ierobežojošās normas piemērošanas, daudzas Eiropas Padomes dalībvalstis atturējās no tā parakstīšanas, pamatojoties uz to, ka papildprotokolā ietvertu pienākumu īstenošana var nonākt pretrunā ar šo dalībvalstu konstitūcijās garantētajām tiesībām uz vārda brīvību.¹³

Tādēļ Pamatlēmuma teksta galīgais variants, lai panāktu visu dalībvalstu piekrišanu, ietver virkni būtisku atkāpju no sākotnēja projekta. Visnozīmīgākais līdzsvarojošais elements, lai samērotu Pamatlēmumā ietvertos aizliegumus ar tiesībām uz vārda brīvību, ir aizlieguma attiecināšana tikai uz tišām darbībām. Turklāt par sodāmu tiek atzīta nevis genocīda, kara noziegumu un noziegumu pret cilvēci attaisnošana, noliegšana vai rupja banalizēšana pati par sevi, bet tikai tad, ja šāda rīcība ir veikta tā, lai izraisītu vardarbību vai naidu pret Pamatlēmuma tekstā minēto personu grupu vai šādas grupas locekli. Neskatoties uz līdzsvarojošiem elementiem, vairāki autori izsaka kritiku, ka tādi jēdzieni kā „rupja banalizēšana” ir ļoti neskaidri,¹⁴ tādēļ var atturēt vēsturniekus no diskusijām, kuru mērķis ir patiesības noskaidrošana. Piemēram, Francijā vairāki vēsturnieki izdeva manifestu, reaģējot uz tiesību aktu pieņemšanu, kuri neļauj apšaubīt Nirnbergas Starptautiskā militārā tribunāla kara noziegumus¹⁵ vai noliegt, ka Otomaņu impērijā veiktās masu slepkavības pret armēņiem ir kvalificējamas kā genocīds.¹⁶ Tajā viņi asi kritizē faktu, ka valsts oficiālā versija par atsevišķiem vēsturiskiem notikumiem tiek nostiprināta likumos, un norāda, ka šāda veida tiesību akti apdraud vēsturnieku pētniecisko brīvību, jo, piedraudot ar kriminālsodiem, valsts jau iepriekš nosaka, pie kādiem rezultātiem vēsturniekiem ir jānonāk savā pētījumā.¹⁷

Asas debates izraisīja arī sākotnējais Pamatlēmuma projekts, kurā tika ietverti tikai Nirnbergas Starptautiskā militārā tribunāla atzītie noziegumi. Tādējādi Pamatlēmuma teksts vistiešāk attiecās uz tiem izteikumiem, kuri attaisno, noliedz vai rupji banalizē Holokaustu. Šāds priekšlikums visdrīzāk saistāms ar astoņdesmitajos gados un deviņdesmito gadu vidū arvien pieaugošo antisemitismu Rietumeiropā un revizionistu kustību, kuras pārstāvji izmantoja Holokausta noliegumu vai banalizēšanu kā instrumentu, lai veicinātu naidu un vardarbību pret ebreju tautības personām.¹⁸ Lai nepieļautu totalitāro ideju atdzimšanu un aizsargātu ebreju kopienai piederīgo personu drošību, normas, kas aizliedz Holokausta noliegumu vai banalizēšanu, deviņdesmito gadu vidū tika pieņemtas tādās Eiropas valstīs kā Vācijā,¹⁹ Austrijā²⁰ un Francijā.²¹

Taču koncentrēšanās tikai uz nacistiskā režīma noziegumiem izsauca Austrumeiropas valstu iebildumus, kuras bija cietušas no abiem totalitārajiem režīmiem. Piemēram, Baltijas valstīs masveida slepkavības, spīdzināšanas un civiliedzīvotāju deportācijas tika īstenotas jau pirmajā gadā pēc šo valstu okupācijas, kurš joprojām

tautā tiek dēvēts par „baigo gadu”.²² Tādēļ tajās Austrumeiropas valstīs, kur jau iepriekš pastāvēja līdzīga rakstura tiesību akti, tie tika attiecināti gan uz nacistiskā režīma, gan komunistiskā režīma īstenoto noziegumu attaisnošanu vai noliegšanu.²³ Papildus tam virkne nevalstisko organizāciju ierosināja Pamatlēmumā ietvertu aizliegumu attiecināt uz jebkura genocīda, kara noziegumu vai noziegumu pret cilvēci attaisnošanu vai noliegšanu.²⁴

Ar dažādiem nosacījumiem papildinātais Pamatlēmuma gala variants ilustrē daudzus kompromisus, kas ļāva visām pusēm kaut daļēji sasniegt savas intereses šajā strīdīgajā jautājumā. Lai piekāptos Austrumeiropas valstu prasībām, Pamatlēmuma teksts tiek attiecināts uz jebkura genocīda, kara noziegumu vai noziegumu pret cilvēci attaisnošanu vai noliegšanu. Lai gan bijušā padomju bloka valstīm neizdevās panākt Pamatlēmuma tekstā tiesu atsauci uz aizliegumu noliegt vai attaisnot komunistiskā režīma noziegumus, Pamatlēmumam tika pievienota Eiropadomes deklarācija, kurā tika pausts nosodījums visiem totalitārajiem režīmiem.²⁵ Baltijas valstīm ļoti nozīmīga bija vienošanās Pamatlēmuma preambulā ietvert punktu, kas atļauj valstīm paplašināt tā ietvarus. Preambulas 10. punkts paredz:

„Šis pamatlēmums neliedz dalībvalstīm savos tiesību aktos pieņemt noteikumus, kas paplašina 1. panta 1. punkta „c” un „d” apakšpunkta darbības jomu, aptverot arī noziedzīgus nodarījumus, kas vērsti pret personu grupu, kuru raksturo saistībā ar kritērijiem, kas nav rase, ādas krāsa, reliģija, izcelsme, nacionāla vai etniskā piederība, piemēram, saistībā ar sociālo statusu vai politisko pārliecību.”²⁶

Jāpiebilst, ka komunistiskā režīma īstenotās deportācijas Baltijas valstīs galvenokārt tika vērstas pret režīma politiskajiem pretiniekiem un ekonomiski turīgāko sabiedrības daļu, nevis balstītas uz etniskiem faktoriem, tādēļ bez iespējas piemērot tādus papildu kritērijus kā „personas sociālais statuss” vai „politiskā pārliecība” Pamatlēmumu uz šiem padomju varas noziegumiem nevarētu attiecināt.

Vienlaikus Pamatlēmumā tika ietverta atsevišķa norma ar norādi uz Nirnbergas Starptautiskā militārā tribunāla kara noziegumu attaisnošanas vai noliegšanas aizliegumu, tādējādi atspoguļojot Vācijas un citu valstu intereses, kuras vēlējās Pamatlēmumā uzsvērt tieši šos noziegumus. Turklāt Pamatlēmums paredz iespēju šīm valstīm attiecināt aizliegumu tikai uz nacisma režīma pastrādātajiem noziegumiem. Saskaņā ar Pamatlēmuma 1. panta 4. punktu „[...] jebkura dalībvalsts var paziņot, ka tā sodu par 1. punkta „c” un/vai „d” apakšpunktā minēto noziegumu noliegšanu vai rupju banalizēšanu noteiks vienīgi tad, ja šajos apakšpunktos minētie noziegumi ir atzīti ar šīs dalībvalsts tiesas un/vai starptautiskas tiesas galīgu nolēmumu vai tikai ar starptautiskas tiesas galīgu nolēmumu.”²⁷

Komunistiskā režīma pastrādātie noziegumi līdz šim nav tikuši juridiski izvērtēti un atzīti kādā starptautiskā tribunālā. Tādēļ Pamatlēmuma piemērošana šiem noziegumiem iespējama tikai tajās valstīs, kur nacionālās tiesas ir atzinušas šos noziegumus. Vairākās Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs tas atspoguļojas arī krimināltiesību normās, kuros aizliegts noliegt ne tikai nacistiskā, bet arī komunistiskā režīma pastrādātos noziegumus.²⁸

Nākamajā nodaļā analizēts, kādas izmaiņas, transponējot Pamatlēmumu, ir veiktas Latvijas Krimināllikuma normās un kā šīs izmaiņas var ietekmēt citas Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību, īpaši vārda brīvības, jomā. Vispirms apskatīts Latvijas tiesiskais regulējums un tiesu prakse pirms Pamatlēmuma transponēšanas un attiecīgo grozījumu veikšanas Latvijas Krimināllikumā, kas ļauj secināt, cik lielā mērā Krimināllikums aptvēra Pamatlēmumā ietvertu noziegumu sastāvu pirms tā transponēšanas Latvijas tiesību aktos.

2. Latvijas Republikas tiesību akti un tiesu prakse pirms Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmuma pieņemšanas

Latvijas Krimināllikumā jau pirms Pamatlēmuma transponēšanas bija ietvertas vairākas tiesību normas, kuras paredzēja atbildību par daļu Pamatlēmumā ietverto darbību. Te var minēt Krimināllikuma 78. pantu, kurš līdzīgi kā Pamatlēmums aizliedz tīšus publiskus acinājumus uz vardarbību vai naidu.

”(1) Par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā, etniskā vai rasu naida vai nescīcības izraisīšanu, –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām.

(2) Par tādu pašu darbību, ja tā saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem vai ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmēj-sabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, vai ja tā izdarīta, izmantojot automatizētu datu apstrādes sistēmu, –

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem.”²⁹

Paralēli Krimināllikuma 78. pantam valsts pārstāvji un atsevišķi pētnieki³⁰ norādīja, ka tad, ja rīcība aizskar kādas etniskās vai reliģiskās grupas godu un cieņu, var tikt piemērotas Krimināllikuma normas par goda un cieņas aizsardzību.³¹ Te gan jāņem vērā Krimināllikumā veiktie grozījumi 2009. gadā,³² kas dekriminalizēja šīs normas. Taču cietušajai personai joprojām saglabājas iespēja celt prasību, pamatojoties uz Latvijas Republikas Civillikuma normām par goda un cieņas aizsardzību³³ vai prettiesiskas darbības rezultātā nodarītā morālā kaitējuma atlīdzību.³⁴ Norādes uz to, ka ne vienmēr kriminālatbildības piemērošana ir nepieciešama un atbilstoša attiecībā uz visām Pamatlēmumā aizliegtajām darbībām, atspoguļojas arī Pamatlēmumā. Preambulas 6. punkts paredz:

„Dalībvalstis atzīst, ka cīņai pret rasismu un ksenofobiju ir vajadzīgi dažādi līdzekļi, kas vienoti visaptverošā sistēmā, un tie var būt saistīti ne tikai ar kriminālatbildību. Šis Pamatlēmums ir paredzēts, lai, izmantojot krimināltiesības, apkarotu vienīgi sevišķi smagas rasisma un ksenofobijas izpausmes.”³⁵

Pēc autora rīcībā esošās informācijas, Latvijas tiesu praksē ir bijušas tikai divas lietas,³⁶ kur attiecīgās Civillikuma normas attiecinātas uz izteikumiem, kas kurina uz rasu vai etnisko naidu vai diskrimināciju.³⁷ Pamatproblēmas Civillikuma normu piemērošanā saistās ar to, ka Latvijas tiesu prakse principā nepazīst tā saucamo „grupas jeb kolektīvās prasības” jēdzienu, lai gan vairums naidu kurinošo izteikumu ir vērsti nevis konkrēti pret kādu individu, bet skar visu rasu, etnisko vai reliģisko grupu kopumā. Tādēļ atklāts ir jautājums, vai katrs konkrētajai grupai piederīgais indivīds var vērsties pret šādiem izteikumiem, pamatojoties uz Civillikuma 2352. (1) pantu, ja ar šādiem izteikumiem tiek aizskarts personas gods un cieņa, vai Civillikuma 1635. pantu, ja citas prettiesiskas rīcības rezultātā persona uzskata, ka tai ir radīts morāls kaitējums.³⁸ Piemēram, vienā no izskatītajām lietām Rīgas apgabaltiesa atzina, ka “[...] pamatots ir prasītāju arguments, ka reklāmas klips ietver ideju, kas diskriminē melnādainos cilvēkus, pie kuriem pieder arī prasītāji, tādējādi tiek aizskarts viņu gods un cieņa.”³⁹ Taču esošā tiesu prakse ir pārāk neliela, lai apstiprinātu pieņēmumu, ka tiesas līdzīgi kā šajā spriedumā identificēs saikni starp prettiesisku darbību, kūdišanu uz rasu diskrimināciju, un attiecīgajai rasei piederīgo personu goda un cieņas aizskārumu.

Vēl viens šķērslis Civillikuma normu sekmīgai izmantošanai, lai aizsargātu savas tiesības, ilgstoši bija saistāms ar aizskarošo izteikumu paudēju anonimitāti interneta

vidē. Lai persona varētu celt prasību civillietā, tai prasības pieteikumā jānorāda pretējo pusi identificējoši dati, kuri tai nebija pieejami. Tikai 2011. gada jūnijā Elektronisko sakaru likumā tika izdarīti grozījumi, kuri paredz tiesības tiesai izprasīt šādus datus no elektronisko sakaru komersanta.⁴⁰

Tiesībaizsardzības iestāžu prakse iepriekš analizēto Krimināllikuma normu interpretācijā un piemērošanā sākotnēji bija visai nenoteikta.⁴¹ Neskatoties uz valsts pārstāvju un ekspertu teorētiskajiem apgalvojumiem, autoram nav zināma neviena lieta saistībā ar kādas etniskās vai reliģiskās grupas goda un cieņas aizskārums, kurā būtu piemērotas Krimināllikuma 156., 157. vai 158. panta normas par goda un cieņas aizsardzību. Saistībā ar Krimināllikuma 78. pantu, kurš aizliedz darbības, kas apzināti vērstas uz nacionālā, etniskā vai rasu naida kurināšanu vai nesaticības izraisīšanu, pēc Krimināllikuma pieņemšanas ierosināto lietu skaits svārstījās no vienas līdz trim lietām gadā.⁴² Turklāt līdz iztiesāšanai nokļuva tikai neliela daļa no tām.⁴³ Vairums lietu, tai skaitā par tādām darbībām, kuras saskaņā ar Pamatlēmumu valstīm būtu jāaizliedz, tika izbeigtas jau pirmstiesas izmeklēšanas stadijā, par ko kritiku izteica vairāki cilvēktiesību eksperti.⁴⁴

Kā iespējamus iemeslus pasīvai tiesību aizsardzības iestāžu praksei var minēt pagātnes mantojumu un pieredzes trūkumu šādu lietu izmeklēšanā. Krimināllikumā ietvertais nacionālā vai etniskā naida kurināšanas aizliegums nebija jauna norma. Tā pastāvēja jau LPSR Kriminālkodeksā.⁴⁵ Taču šāda veida noziegumi bija pretrunā ar oficiālo ideoloģiju, kas liedza iespējas paust nacionālo vai etnisko naidu kurināšus izteikumus, un Padomju Savienībā eksistējošā cenzūra neļāva publiski apspriest šādus noziegumus. Attieksme pret šo Krimināllikuma normu kā maznozīmīgu un pieredzes trūkums, kā risināt šādus gadījumus, tiesībaizsardzības iestāžu praksē tika pārmantots no padomju gadiem.

Vēl viens izskaidrojums mazajam lietu skaitam saistāms ar tiesībaizsardzības iestāžu praksi naida kurināšanas noziegumu pierādīšanā. Atbilstoši Krimināllikuma 78. panta sastāvam tajā ietverto noziedzīgo nodarījumu var veikt tikai ar tiesu nodomu, bet praksē tiesību piemērotāji izvīrēja ļoti augstu sliekšni tā pierādīšanai.⁴⁶ Kā 2008. gada ziņojumā par situāciju Latvijā secinājis ANO Īpašais ziņotājs par rasismu, rasu diskrimināciju, ksenofobiju un citām neiecietības formām „[...] tiesībaizsardzības iestāžu prakse ir nepilnīga, jo tā koncentrējas tikai uz apsūdzētās personas skaidrojumu par savas rīcības motīviem un neņem vērā citus lietā būtiskus apstākļus. Šāda prakse faktiski noved pie tā, ka Krimināllikuma normas var tikt efektīvi piemērotas tikai tajos gadījumos, kad apsūdzētais pats atzīst, ka viņam ir bijis tiešs nodoms kurināt rasu vai etnisko naidu.”⁴⁷

Viena no pirmajām lietām par vārdisku naida kurināšanu, kura tika izskatīta Latvijas tiesā, ir tā saucamā Landmaņa lieta. 2001. gada janvārī Liepājas tiesa izskatīja krimināllietu, kurā G. Landmanis, mēnešraksta “Patriots” izdevējs, tika apsūdzēts pēc Latvijas Krimināllikuma 78. panta pirmās daļas – par darbību veikšanu, kas apzināti vērstas uz nacionālā naida un nesaticības izraisīšanu. Tiesa konstatēja, ka “[...] laikā no 1999. gada oktobra līdz 2000. gada janvārim G. Landmanis izplatīja mēnešrakstu latviešiem “Patriots” –pirmo, otro un trešo numuru – un satīras žurnālu “Holokausta izjokošanas stāstiņi”, kur ietvertajās publikācijās, it īpaši rakstā “Par ērcēm, žīdiem un nāvessoda atcelšanu Latvijā” (Patriots Nr. 3) pausta negatīva, aizskaroša, nicinoša un aizvainojoša attieksme pret ebreju tautu.”⁴⁸

Tiesājamais tiesas procesa laikā noliedza to, ka būtu izplatījis žurnālu, bet apgalvoja, ka “mēnešraksts bijis domāts tikai kā sarakstes līdzeklis ar vēstuļu draugiem un paziņām, kuriem katru mēnesi tika nosūtīti vai iedoti aptuveni 30 eksemplāri

no katra numura.⁴⁹ Viņš norādīja, ka nav izplatījis žurnālu, bet tā bijusi tikai domu apmaiņa. Viņš arī akcentēja, ka “nekāda doma par rasu nesaticības izraisīšanu nav bijusi, jo ievietojis tikai citu sarakstes biedru personīgos viedokļus,⁵⁰ vienlaikus tiesas procesā paskaidrojot, ka nekas antisemitisks rakstos nav bijis domāts un nav. Visbeidzot tiesājamaiz atsaucās uz Satversmes 100. pantu, saskaņā ar kuru ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību.⁵¹

Neskatoties uz minētajiem G. Landmaņa argumentiem, tiesa, ņemot vērā lietā esošos pierādījumus, to skaitā aicinājumu mēnešrakstu abonēt un nosūtīšanu personām, kas ar izdevēju iepriekš nebija pazīstamas un nebija sarakstījušās, atzina par pierādītu, ka mēnešraksts “Patriots” ir bijis paredzēts izplatīšanai. Raksturojot noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi, jāmin, ka tiesājamaiz noliedza faktu, ka viņam ir bijis nodoms izraisīt nacionālo vai rasu nesaticību vai naidu. Savukārt tiesa atzina, ka “minētās darbības – konkrēto rakstu vākšanu, kvalificēšanu, sakārtošanu izdevumā – var izdarīt tikai ar tiešu nodomu, t.i., Landmanim bija jāapzinās savu darbību bīstamais raksturs.”⁵² Turklāt tiesas pārliecību par tiešu nodomu pastiprināja arī fakts, ka konkrētās darbības tika veiktas sistemātiski un ilgstošā laika posmā. Tiesa arī norādīja uz vairākām liecībām un lietiskiem pierādījumiem, kas apliecina, ka tiesājamaiz ir apzinājis savu darbību bīstamo raksturu. To, ka G. Landmaņa apkopotais un izplatītais mēnešraksts latviešiem “Patriots”, kā arī satīras žurnāls “Holoizjokošanas stāstiņi” satur negatīvu, aizskarošu, nicinošu un apvainojošu attieksmi pret ebreju tautu, kas ir vērsta uz nacionālā naida un nesaticības izraisīšanu, tiesa uzskatīja par pierādītu, balstoties gan uz lingvistiskās ekspertīzes atzinumu, gan liecinieku liecībām, gan citiem lietas materiāliem kopumā.

Turpmākajos gados tiesību aizsardzības iestādes sāka pievērst pastiprinātu uzmanību naida kurināšanas noziegumiem, ko apliecina ierosināto lietu skaita krass pieaugums.⁵³ Galvenās sabiedrības grupas, pret kurām tika vērsti naida noziegumi, bija ārvalstnieki ar citādu ādas krāsu, romi un ebreji, bet vēlākajos gados arī cilvēki ar netradicionālu seksuālo orientāciju.⁵⁴ Iespējamie iemesli izmeklēšanas iestāžu prakses maiņai saistāmi gan ar nevalstiskā sektora skaidrojumiem par naida noziegumu radīto apdraudējumu sabiedrības mierīgai funkcionēšanai, gan tiesībaizsardzības iestāžu pārstāvju apmācību šādu lietu izmeklēšanā, gan arī ārvalstu un starptautisko cilvēktiesību aizsardzības institūciju kritiku Latvijas valdībai par efektīvas rīcības trūkumu, lai apkarotu naida noziegumus.⁵⁵

Viena no retajām lietām, kuras apstākļi ietver ne tikai klasisku naida kurināšanas gadījumu, bet attiecas arī uz Pamatlēmumā ietverto nacisma noziegumu attaisnošanas aizliegumu, ir A. J. lieta.

Lietas faktiskie apstākļi ir šādi. 2007. gada 22. februārī A. J. ar vairākiem atbalsētājiem ieradās Reiterna namā Rīgā, kur notika Latvijas antifašistiskās komitejas organizēta diskusija „Nacisma, neonacisma un ksenofobijas problēmas Latvijā.” Diskusijas beigās, atbildot uz viņam uzdotajiem jautājumiem, „[...] A. J. piecēlās kājās un, iepriekš stādījies priekšā kā neonacists, uz jautājumu, cik ebreju un čigānu ir viņa pārstāvētajā organizācijā, krievu valodā vairāku desmitu klātesošo cilvēku klātbūtnē atbildēja: „Евреи... жи́ды и цыга́ны – они не человеки. Поэтому они нету в нашей организации...”, (Ebreji...žīdi un čigāni – viņi nav cilvēki. Tāpēc viņu nav mūsu organizācijā).⁵⁶ Turpinājumā viņš izteica atbalstu neonacistu organizāciju darbībai Krievijā un etniskajām tīrīšanām un metaforiski salīdzināja ebreju un čigānu tautībai piederīgos ar gangrēnu, kas apdraud pārējās tautas.

A. J. iztiesāšanas laikā noliedza to, ka būtu apzināti vēlējis kurināt nacionālo naidu, un skaidroja, ka ar saviem izteikumiem viņš tikai vēlējis apmainīties ar

viedokļiem ar pretēju uzskatu pārstāvjiem. Šādam skaidrojumam nepiekrita ne Rīgas apgabaltiesa, kas skatīja lietu sākotnēji, ne Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta, kura izskatīja lietu apelācijas kārtībā.⁵⁷ Kā norāda Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta, „[...] lietā iegūti pietiekami pārliecinoši pierādījumi, kas apstiprina A. J. tiešo nodomu izdarīt darbības, kas apzināti vērstas uz nacionālā naida un nesaticības izraisīšanu. No lietas materiāliem redzams, ka apsūdzētais A. J. kopā ar pietiekami plašu savu atbalstītāju loku neaicināts ieradies uz publiskajā telpā plašāk neizsludinātu diskusiju, apzinoties, ka to organizējuši viņa, kā norādīts aizstāvja apelācijas sūdzībā, idejiski politiskie oponenti, atklāti pozicionējies sevi kā neofašistu un savas uzstāšanās laikā pašpārliecināti paudis nacionālā naida un neiecietības idejas, tajā skaitā čigānu un ebreju iznīdēšanas ideju viņu etniskās piederības dēļ, apzinoties, ka viņa klausītāju vidū atrodas minēto etnisko grupu pārstāvji.”⁵⁸

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas spriedums sniedz nozīmīgu skaidrojumu arī par Krimināllikuma 78. pantā ietvertā nozieguma sastāva objektīvo pusi. Šajā sakarā apelācijas instances tiesa noraidīja A. J. aizstāvības norādes par to, ka nozieguma objektīvā puse izpaužas vienīgi reālās darbības vai aicinājumos. Tiesu palāta secina: „No Krimināllikuma 78. panta 1. daļas dispozīcijas izriet, ka minētajā likumā paredzētā noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse izpaužas jebkādā darbībā, kas apzināti vērstā uz nacionālā naida vai nesaticības izraisīšanu. Lai arī A. J. izteikumi nav vērtējami kā aicinājums nekavējoši rīkoties norādīto mērķu sasniegšanai, tie uzskatāmi par nacionālā naida un neiecietības propagandu – uz cilvēku pamattiesību, tajā skaitā tiesību dzīvot, ierobežošanu vērstu ideju un uzskatu publisku paušanu, lai pārliecinātu un iegūtu piekritējus [...]”⁵⁹

Krimināllietu tiesu palāta arī noraida daudz kritizēto⁶⁰ un tiesību piemērotāju praksē nereti izvīzīto priekšnoteikumu kriminālatbildības piemērošanai – kaitīgu seku iestāšanos attiecīgo darbību rezultātā. Tiesa secina: „Tam apstāklim, ka pēc A. J. izteikumiem neviens no klātesošajiem nav vērsies pret ebreju un čigānu tautības pārstāvjiem, nav nozīmes lietas taisnīgā izspriešanā, jo Krimināllikuma 78. panta 1. daļā paredzētais noziedzīgais nodarījums ir formāls noziegums, kas skaitās pabeigts ar noziedzīgo darbību izdarīšanas brīdi un neprasa kaitīgo seku iestāšanos.”⁶¹

Tiesas spriedumi šajās lietās parāda, ka Latvijas Krimināllikuma normas, tās atbilstoši interpretējot un piemērojot, jau iepriekš iekļāva Pamatlēmumā ietverto prasību paredzēt sodus par rīcību, kura kurina uz rasu vai etnisko naidu vai vardarbību. Krimināllikums (atšķirībā no Pamatlēmuma) gan tieši neparedz sodīt izteikumus, kas aicina uz vardarbību un naidu pret personu grupu vai personu, pamatojoties uz tās izcelsmi vai ādas krāsu. Taču tiesību piemērotāji praksē nereti ietver jēdzienā „rase” arī naida kurināšanas gadījumus, kas pamatojas uz personas ādas krāsu. Tādēļ, iespējams, ka vismaz attiecībā uz tādu aizliegto neiecietības kurināšanas pamatu kā personas ādas krāsu, situāciju var risināt, interpretējot nacionālās tiesību normas atbilstoši Latvijas Republikai saistošajiem starptautiskajiem tiesību aktiem.

Tomēr paralēli naida kurināšanas aizliegumam Pamatlēmums uzlika pienākumu valstīm aizliegt arī virkni citu darbību, kas saistāmas ar rasisma un ksenofobijas izpausmēm. Tas, kādā veidā šie pienākumi transponēti Latvijas tiesību aktos un kādas ir iespējamās problēmas šo Krimināllikuma normu piemērošanā, analizēts nākamajā nodaļā.

3. Diskusijas par Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmuma ieviešanu un tā transponēšanu Latvijas tiesību sistēmā

Lai paredzētu kriminālatbildību par darbībām, kas aizliegtas Eiropas Savienības Padomes pieņemtajā Pamatlēmumā, Latvijas Krimināllikumā tika ietvertas vairākas jaunas tiesību normas.

Būtiski ir norādīt uz grozījumiem Krimināllikuma 48. pantā, kura 14. punkts paredz, ka par atbildību pastiprinošu apstākli tiek atzīta noziedzīga nodarījuma izdarīšana rasistisku motīvu dēļ. Tādējādi, nosakot sodu, tiek ņemts vērā apstāklis, ka noziedzīga nodarījuma izdarīšanas motīvs ir bijis tieši rasu neiecietība. Tā kā termins „rasu diskriminācija” atbilstoši starptautisko cilvēktiesību institūciju praksei⁶² ietver arī atšķirības uz etniskās izcelsmes pamata, šī Krimināllikuma norma būtu piemērojama arī tad, ja par nozieguma izdarīšanas motīvu ir kalpojusi personas etniskā izcelsme.

Taču nozīmīgākais jauninājums, ieviešot Pamatlēmumu, ir Krimināllikuma papildināšana ar 74.¹ pantu „Genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru un kara nozieguma attaisnošana.” Tas paredz: ”Par genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma publisku slavināšanu vai īstenotā genocīda, nozieguma pret cilvēci, nozieguma pret mieru vai kara nozieguma publisku noliegšanu vai attaisnošanu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar piespiedu darbu.”⁶³

Salīdzinot ar Pamatlēmuma tekstu, šajā Krimināllikuma normā ir iestrādātas vairākas atšķirības. Atbilstoši 74.¹ panta objektīvajai pusei persona tiek saukta pie kriminālatbildības par pantā aizliegto noziegumu publiskas noliegšanas, slavināšanas vai attaisnošanas faktu pašu par sevi. Jāpiebilst, ka līdzīga teksta redakcija bija iestrādāta sākotnējā Eiropas Komisijas piedāvātajā Pamatlēmuma projektā.⁶⁴ Taču šī redakcija vēlāk tika grozīta pēc vairāku dalībvalstu kategoriskiem iebildumiem, ka Pamatlēmums pārkāpj tiesības uz vārda brīvību. Turklāt arī ANO Cilvēktiesību komiteja lietā *Faurisson pret Franciju*⁶⁵ ir norādījusi, ka kriminālatbildības paredzēšana tikai par starptautiskajās vai nacionālajās tiesās konstatēto genocīda, kara noziegumu vai noziegumu pret cilvēci apšaubīšanu var nonākt pretrunā ar tiesībām uz vārda brīvību.

Šīs lietas fakti saistās ar Faurisona kungu, akadēmiķi, kurš publiski apstrīdēja ebreju iznīcināšanas politiku un gāzu kameru eksistenci nacistu koncentrācijas nometnēs, nodēvējot to par negodīgu un izdomātu mītu. Par šiem izteikumiem Faurisona kungs tika notiesāts saskaņā ar Francijas likumu, kurš aizliedz apšaubīt šādus noziegumus. Izvērtējot Faurisona kunga iesniegumu, Komiteja uzsvēra, ka: „[...] Gajso akta, kurš faktiski pasludina par kriminālnoziegumu Nirnbergas starptautiskā militārā tribunāla spriedumu un secinājumu apstrīdēšanu, noteikumu piemērošana citos apstākļos nekā izskatāmā lieta var novest pie lēmumiem vai pasākumiem, kas ir pretēji Paktam.” Tomēr šajā lietā Komiteja atzina Faurisona kungam piemērotos vārda brīvības ierobežojumus par tiesiskiem, pamatojoties uz diviem apstākļiem. Pirmkārt, Komiteja ņēma vērā Francijas valdības argumentu, ka Gajso akta ieviešanas mērķis bija cīnīties pret rasismu un antisemitismu, jo holokausta noliegums Francijā ir kļuvis par vienu no galvenajiem antisemitisma instrumentiem. Otrkārt, Komiteja vērsa uzmanību uz faktu, kā Francijas tiesas ir interpretējušas un piemērojušas Gajso aktu konkrētajā lietā. Vienlaikus Komitejas komentārs vedina domāt, ka tā iebilst pret abstraktiem un tikai uz izteikumu saturu balstītiem vārda

brīvības ierobežojumiem, kuri neparedz iespējas apstrīdēto izteikumu individuālam izvērtējumam.

Iespējams, ka ANO Cilvēktiesību komitejas prakse⁶⁶ paralēli dalībvalstu iebildumiem noteica to, ka galīgajā redakcijā Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmumā vārda brīvības ierobežojumi var tikt piemēroti tikai tad, ja, piemēram, noliedzot genocīdu, notiek vērsšanās pret personu grupu vai tās locekli saistībā ar rasi, ādas krāsu, reliģiju, izcelsmi, nacionālo vai etnisko piederību. Turklāt genocīda, kara noziegumu vai noziegumu pret cilvēci noliegums tiek veikts tā, lai izraisītu vardarbību vai naidu pret attiecīgo personu grupu vai šādas grupas locekli. Krimināllikuma 74.¹ pants ir formulēts plašāk, jo neizvirza šādas prasības personas saukšanai pie kriminālatbildības. Tādēļ, piemērojot šo normu praksē, ir jāizvērtē attiecīgo izteikumu paudēja motivācija, lai nepiemērotu kriminālsankcijas, piemēram, akadēmiskajām diskusijām par dažādām sabiedrības grupām jutīgu vēsturisko notikumu interpretāciju, kas atšķiras no līdz šim pieņemtās nostājas.

Taču citi Krimināllikuma 74.¹ pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva elementi ir formulēti atbilstoši Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmuma tekstam. Nozieguma subjektīvā puse, ņemot vērā to, ka šis ir formāls nozieguma sastāvs, izpaužas kā tiešs nodoms, respektīvi, persona apzinās, ka noliedz attiecīgos noziegumus un vēlas to darīt. Līdzīgi arī Eiropas Savienības Padomes Pamatlēmumā ietverta prasība paredzēt sodu par šādu darbību veikšanu tad, ja attiecīgā rīcība bijusi tiša.⁶⁷ Tāpat Krimināllikums paredz atbildību par genocīda un citu 74.¹ pantā ietverto starptautisko kriminālnoziegumu slavināšanu, noliegšanu vai attaisnošanu tikai tad, ja šādas darbības tiek veiktas publiski. Šāds priekšnosacījums kriminālatbildības piemērošanai par minētajiem izteikumiem novērš to, ka varas iestādes varētu nesamērīgi iejaukties personas privātajā dzīvē vai ierobežot personas tiesības uz vārda brīvību.

Tā kā šī Latvijas Krimināllikuma norma stājās spēkā tikai 2009. gada pirmajā jūlijā, tiesību aizsardzības iestāžu prakse minētās normas piemērošanā un interpretācijā ir neliela.

Vienā no divām līdz šim skatītajām lietām persona tika apsūdzēta par 74.¹ pantā paredzētā nozieguma izdarīšanu saistībā ar izteikumiem, kuri attaisno padomju režīma 1941. gada 14. jūnijā veiktās deportācijas. Respektīvi, apsūdzētais R. Daugavpils ziņu portālā www.gorod.lv publicēja rakstu „Deportācija – pārlieka padomju varas humānisma izpausme”, kurā raksta autors pauda atbalstu un attaisnoja padomju varas veiktās deportācijas, „raksturojot pašu deportāciju kā padomju varas lieku humānisma izpausmi, bet deportācijas izpildi – par pārāk mīkstu un nepabeigtu.”⁶⁸ Autors cita starpā norāda: „[...] Lieta tāda, ka 1941. gada 14. jūnijā deportāciju organizēja nevis tādēļ, lai uzsāktu „Latvijas tautas genocīdu”, kā mums stāsta šodien. Kremlim bija citi mērķi. Deportācija kļuva par veidu, kā cīnīties ar „piekto kolonnu” no Baltijas nacionālistiem, saistītiem ar nacistu spēcieniem.”⁶⁹

Prokuratūras lēmumā secināts, ka „R. rakstā ir paudis izteicienus, kas atzīstami par tādiem, kas attaisno civiliedzīvotāju deportāciju, respektīvi, attaisno noziegumu pret cilvēci, izteica apgalvojumus un interpretēja vēstures norises neatbilstoši vēsturnieku rīcībā esošiem vēstures avotiem un zināmiem faktiem, bet R. secinājumi balstās uz vēstures avotiem neatbilstošām nostādnēm un attaisno 1941. gada 14. jūnija masu deportāciju, tādā veidā noliedzot PSRS pastāvošā totalitārā režīma pastrādātos noziegumus pret Latvijas iedzīvotājiem.”⁷⁰ Kā viens no pierādījumiem apsūdzētā vainai ir atsauce uz vēstures faktu autentiskuma ekspertīzes eksperta atzinumu. Interesanti, ka apsūdzētais noraidīja ekspertu atzinumus, norādot, ka „nav

tekstu autors, bet tas ir tikai mūsdienu Krievijas un daļēji Latvijas vēsturnieku citāts [..].”⁷¹ Taču prokuratūras lēmumā šis arguments nav izvērtēts. Taču pat pieņemot, ka daļa rakstā pausto izteikumu patiešām ir pamatoti ar padomju vai mūsdienu Krievijas vēsturnieku darbiem, tie nevar kalpot par pamatu, lai attaisnotu padomju režīma īstenotos noziegumus pret Latvijas iedzīvotājiem.

Kritiski gan vērtējams prokuratūras lēmuma pamatojums, ierosinot kriminālprocesu par R. saukšanu pie kriminālatbildības. Tajā norādīts, ka R „[...] publiski attaisnoja īstenoto genocīdu un noziegumus pret cilvēci.”⁷² Padomju režīma īstenotās 1941. gada 14. jūnija deportācijas, lai gan nereti tiek dēvētas par „genocīdu”,⁷³ juridiski veido nozieguma pret cilvēci sastāvu,⁷⁴ jo deportācijas nebija vērstas tikai pret latviešiem vai kādu citu etnisko grupu, bet visiem Latvijas iedzīvotājiem.

Kopsavilkums

Pretrunas dalībvalstu starpā, pieņemot Pamatlēmumu, un ar neskaitāmiem kompromisiem papildinātais Pamatlēmuma teksts liek apšaubīt vienota risinājuma nepieciešamību visās ES dalībvalstīs jautājumā par holokausta un noziegumu pret cilvēci noliegšanas vai attaisnošanas kriminalizāciju. Dalībvalstu juridiskās tradīcijas, vārda brīvības vērtība iepretim citām pamattiesībām, vēsturiskā pieredze un pat vēstures izpratne ir pārāk atšķirīga. Turklāt dažādi ir mērķi, ko valstis vēlējas sasniegt ar Pamatlēmuma pieņemšanu. Piemēram, Vācijas un citu nacistiskā režīma sabiedroto valstu vēsturiskā pieredze izskaidro holokausta nolieguma vai trivializācijas aizliegumu nacionālās drošības vai holokausta upuru aizsardzības interesēs. Austrumeiropas valstīs, kuru iedzīvotāji vienlīdz cieta kā no nacistu, tā no padomju totalitārā režīma noziegumiem, primārie mērķi ir gan upuru cieņas aizsardzība un piemiņas nodrošināšana, gan padomju režīma pastrādāto noziegumu starptautiska atzīšana. Savukārt Lielbritānijā, kuras juridiskajā kultūrā vārda un preses brīvībai ir ļoti svarīga loma un nav tādas vēsturiskās pieredzes, kas pamatotu holokausta vai citu starptautisko noziegumu noliegšanas aizliegumu, Pamatlēmumā ietvertie ierobežojumi tika uztverti kritiski.

Pamatlēmuma uzliktie pienākumi valstīm ir problemātiski arī citu apsvērumu dēļ. To īstenošana var nonākt pretrunā ar valstu saistībām vairāku starptautisko cilvēktiesību aizsardzības līgumu ietvaros. Kā jau minēts, Starptautisko paktu par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām uzraugošā ANO Cilvēktiesību komiteja ir secinājusi, ka tiesību normas, kas paredz kriminālatbildību tikai par Nirnbergas starptautiskajā militārajā tribunālā konstatēto noziegumu vai citu starptautisko tiesu secinājumu apšaubīšanu, var nonākt pretrunā ar tiesībām uz vārda brīvību. Turklāt politiķiem, jūtot sabiedrības vairākuma atbalstu, var rasties vēlme paplašināt aizlieguma ietvarus un ierobežot oficiālai doktrīnai neatbilstošas interpretācijas sabiedrībai jutīgos vēstures jautājumos. Tādēļ Pamatlēmumā ietvertie ierobežojumi rada arī jautājumu par vēstures pētniecības un tiesību mijiedarbību, respektīvi, vai tiesību normām būtu jānosaka robežas vēsturiskām diskusijām un pētniecībai? Visai vienots ir uzskats, ka tiesas un tiesneši nav piemērotākā vieta vēsturnieku vidū pretrunīgi vērtētu vēstures notikumu izvērtēšanai. Vienlaikus starptautiskās cilvēktiesību aizsardzības institūcijas atbalsta to valstu praksi, kuras ierobežo pseidovēsturnieku un ekstrēmu grupu mēģinājumus noliegt dokumentāli konstatētus un vispārēji atzītus vēstures faktus ar mērķi kurināt neiecietību pret kādu sabiedrības grupu. Taču, kā liecina Latvijas un citu valstu prakse, šādus izteikumus vairumā gadījumu var ierobežot, efektīvi piemērojot starptautiskos cilvēktiesību līgumus un

nacionālās krimināltiesību normas, kuras paredz nauda un diskriminācijas kurināšanas aizliegumu.

Pamatlēmuma pieņemšanu visdrīzāk noteica politiski faktori, nevis juridiska nepieciešamība. Tādēļ Pamatlēmuma juridiskās sekas dalībvalstīs ir grūti prognozējamas. Turklāt, lai sasniegtu Pamatlēmuma mērķi – iedibināt vienotu dalībvalstu nostāju jautājumā par holokausta un citu genocīdu un noziegumu pret cilvēci noliegšanu –, nepietiek ar vienota tiesiskā regulējuma izstrādi. Ne mazāk būtisks uzdevums šī mērķa sasniegšanai ir vairot Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņu zināšanas un izpratni ne tikai par nacistiskā režīma, bet arī komunistiskā režīma pastrādātājiem noziegumiem.

Izmototo avotu saraksts

Literatūra

1. *Barendt, E.* Freedom of Speech, Oxford University Press, 2nd edition, 2005.
2. *Bossuyt, Marc J.* Guide to the “travaux preparatoires” of the International Covenant on Civil and Political Rights”, 1987.
3. *Brugger, W.* The Treatment of Hate Speech in German Constitutional Law (Part I), 3 German Law Journal, 2002. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=212>.
4. *Cannie, H., Voorhoof, D.* The Abuse Clause and Freedom of Expression in the European Human Rights Convention: An Added Value for Democracy and Human Rights Protection? Netherlands Quarterly of Human Rights, vol. 29, No. 1, 2011.
5. *Cooper A., Brackman H.* Punishing religious defamation and Holocaust denial: is there a double standart? Equal Voices, European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2006, Issue 18, p. 25.
6. *Feldhūne, G., Mits, M.* Legal analysis of national and European anti-discrimination legislation, comparison of the EU Race Equality Directive and Protocol No 12 with anti-discrimination legislation in Latvia, Interights, European Roma Rights Center, Migration Policy Group, “Implementing European Anti-discrimination Law”, 2001.
7. *Garibian, S.* Taking denial seriously: genocide denial and freedom of speech in the French law. Cardozo Journal of Conflict Resolution, Vol. 9, No. 2, 2008, p. 479–488.
8. *Hare, I., Weinstein J.* Extreme Speech and Democracy. Oxford University Press, 2011.
9. *Judins, A.* Rasisms Latvijā: vai gaidām nāvi? 2005. gada 14. jūnijs. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=4820> [aplūkots 29.09.2011.].
10. *Kamenska, A., Brands-Kehris, I.* Combating Hate Crimes in Latvia: Legislation and Police Practice. Latvian Centre for Human Rights, 2008.
11. *Knechtle, John C.* Holocaust Denial and the Concept of Dignity in the European Union. Florida State University Law Review, Vol. 36:41, 2008.
12. Latvijas Kriminālkodekss, Komentāri pie atsevišķiem Kriminālkodeksa pantiem, Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995.
13. *Nowak, M. U. N.* Covenant on Civil and Political Rights, CCPR Commentary, N. P. Engel, Publisher, 2nd edition, 2005.
14. *Paparinskis, M.* Deportāciju prāvas: starptautisko tiesību skatupunkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 16. (371), 2005, 3. maijs.
15. *Pech, L.* The Law of Holocaust Denial in Europe: Towards a (qualified) EU-wide Criminal Prohibition. Jean Monnet Working Paper, 10/09, 2009.
16. *Pelkaus, E.* (zin. red.) Aizvestie: 1941. gada 14. jūnijs. Rīga, Latvijas Valsts arhivs, 2001.
17. *Pierre, N.* History, Memory and the Law in France (1990–2010). Pieejams: http://www.lph-asso.fr/index.php?option=com_content&view=article&id=159%3A%26%20pierre-nora-qlhistoire-la-memoire-et-la-loi-en-france-1990-2008q&catid=53%3Aactualites&Itemid=170&lang=en.
18. *Van Dijk P., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L.* Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition. Oxford: Intersentia, 2006.
19. *Tulkens, F.* Freedom of expression and racism in the case-law of the European Court of Human Rights. Combating racism while respecting freedom of expression. European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007.

20. Ed. by Prof. Dr. Carlos Closa Montero. Study on how the memory of crimes committed by totalitarian regimes in Europe is dealt with in the Member States. Institute for Public Goods and Policy, Centre of Human and Social Sciences, 2010, pp. 394–402.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43, 1993, 1. jūlijs.
2. International Covenant on Civil and Political Rights. Pieejams: <http://www.ohchr.org/english/countries/ratification/4.htm>.
3. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. Pieejams: <http://www.ohchr.org/english/countries/ratification/2.htm>.
4. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11, Rome, Nov. 4, 1950. Pieejams: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/005.htm>
5. Council Framework Decision 2008/913/JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law. *Official Journal L* 328, 06/12/2008, p. 0055–0058.
6. Konvencija par kibernetizāciju: LR starptautisks līgums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 171, 2006.
7. Konvencijas par kibernetizāciju Papildu protokols par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās: LR starptautisks līgums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.171, 2006.
8. Krimināllikums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.199/200, 1998, 8. jūlijs.
9. Latvijas Republikas Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumumi.lv/doc.php?id=90224> [skatīts 22.12.2011.].
10. Grozījumi Elektronisko sakaru likumā: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 88, 2011, 7. jūnijs.
11. European Parliament Resolution of 2 April 2009 on European conscience and totalitarianism (P6 TA (2009)0213). Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0213+0+DOC+XML+V0//EN>.

Tiesu un starptautisko cilvēktiesību līgumu uzraudzības institūciju prakse

1. *Garaudy v. France*, ECtHR, Admissibility Decision, Application No. 65831/01, 24 June 2003. Pieejams HUDOC datubāzē: <http://cmiskp.echr.coe.int/ikp197/search.asp?skin=hudoc-en> [skatīts 19.12.2011.].
2. *Lehideux and Isorni v. France*, ECtHR, Judgment, Application No. 24662/94, 23 September 1998. Pieejams HUDOC datubāzē: <http://cmiskp.echr.coe.int/ikp197/search.asp?skin=hudoc-en> [skatīts 19.12.2011.].
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2009. gada 10. janvāra spriedums. Nav publicēts.
4. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2008. gada 6. marta spriedums lietā Nr. K-0145-08/3. Nav publicēts.
5. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2002. gada 2. decembra spriedums lietā Nr. C-2200/6. Nav publicēts.
6. Rīgas Latgales priekšpilsētas tiesas 2003. gada 8. septembra spriedums lietā Nr. C29240503. Nav publicēts.
7. Liepājas tiesas 2001. gada 12. janvāra spriedums lietā Nr. K20-90/1 (kr./l. Nr. 184000300). Nav publicēts.
8. Rīgas tiesas apgabala prokuratūras 2011. gada 10. februāra lēmums pirmstiesas kriminālprocesā Nr. 11840002210 „Par kriminālprocesa pabeigšanu, piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu”. Nav publicēts.
9. Human Rights Committee, Communication *Faurisson v. France*, No 550/1993; France. 16/12/96. CCPR/C/58/D/550/1993. (Jurisprudence). Pieejams: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/4c47b59ea48f7343802566f200352fea?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/4c47b59ea48f7343802566f200352fea?OpenDocument) [skatīts 10.09.2011.].
10. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance. Mission to Latvia. Human Rights Council, A/HRC/7/19/Add.3, 5 March 2008. Pieejams: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Racism/SRRacism/Pages/CountryVisits.aspx> [skatīts 10.09.2011.].

Atsauces

1. Piemēram, visas Eiropas Savienības dalībvalstis ir ratificējušas Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 19. pantu, kurš uzliek valstij pienākumu garantēt tiesības uz vārda brīvību.

2. Eiropas Savienības Padomes 2008. gada 28. novembra Pamatlēmums 2008/913/TI „Par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpaušmēm”, Preambulas 5. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 328, 2008, 6. decembris, 55.–58. lpp.
3. ANO Konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu, 4. pants: LR starptautisks līgums. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/jebkdisk.htm> [aplūkots 22.12.2011.].
4. Vairākas Eiropas Savienības dalībvalstis ir veikušas atrunas attiecībā uz Pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 20. pantu un Konvencijas par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu 4. pantu, norādot, ka tās īsteno šajās normās ietvertos pienākumus atbilstoši šo valstu konstitūcijās garantētajām tiesībām uz vārda brīvību. Pieejams: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&lang=en [skatīts 22.12.2011.].
5. Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, 20. pants. Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums, 1. sēj., 1. daļa. Ņujorka, Ženēva, 1994.
- 6.. Sk. *Garaudy v. France*, ECtHR, Admissibility Decision, Application No.65831/01, 24 June 2003 and *Lehideux and Isorni v. France*, ECtHR, Judgment, Application no. 24662/94, 23 September 1998.
7. Sk. *Tulkens, F.* Freedom of expression and racism in the case-law of the European Court of Human Rights. Combating racism while respecting freedom of expression. European Commission against Racism and Intolerance, Council of Europe, 2007.
8. Sk. arī *Cannie, H., Voorhoof, D.* The Abuse Clause and Freedom of Expression in the European Human Rights Convention: An Added Value for Democracy and Human Rights Protection? *Netherlands Quarterly of Human Rights*, vol. 29, No. 1, 2011.
9. Sk. *Barendt, E.* Freedom of Speech, Oxford University Press, 2nd edition, 2005, pp. 176–177.
10. Sk. arī *Cooper A., Brackman H.* Punishing religious defamation and Holocaust denial: is there a double standart? *Equal Voices*, European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, 2006, Issue 18, pp. 23–25.
11. *Pech, L.* The Law of Holocaust Denial in Europe: Towards a (qualified) EU-wide Criminal Prohibition. Jean Monnet Working Paper, 10/09, 2009, p. 44.
12. Konvencija par kibernetizētiem. Papildu protokols par rasisma un ksenofobijas noziedzīgajiem nodarījumiem, kas tiek izdarīti datorsistēmās, 6. panta 1. punkts: LR starptautisks līgums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 171, 2006.
13. Sk. *Pech, L.* The Law of Holocaust Denial in Europe: Towards a (qualified) EU-wide Criminal Prohibition. Jean Monnet Working Paper, 10/09, 2009.
14. *Knechtle, John C.* Holocaust Denial and the Concept of Dignity in the European Union. *Florida State University Law Review*, Vol. 36:41, 2008, p. 56.
15. Sk. Human Rights Committee, Communication *Faurisson v. France*, No 550/1993: France. 16/12/96. CCPR/C/58/D/550/1993. (Jurisprudence) Pieejams: [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/4c47b59ea48f7343802566f200352fea?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/4c47b59ea48f7343802566f200352fea?OpenDocument) [skatīts 10.09.2011.].
16. *Garibian, S.* Taking denial seriously: genocide denial and freedom of speech in the French law. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, Vol. 9, No. 2, 2008, p. 479–488.
17. *Pierre, N.* History, Memory and the Law in France (1990–2010). Pieejams: http://www.lph-asso.fr/index.php?option=com_content&view=article&id=159%3Aapierre-nora-qlhistoire-la-memoire-et-la-loi-en-france-1990-2008q&catid=53%3Aactualites&Itemid=170&lang=en.
18. *Weil, P.* The Politics of Memory: Bans and Commemorations. // *Hare, I., Weinstein J.* Extreme Speech and Democracy. Oxford University Press, 2011, p. 562.–583.
19. *Brugger, W.* The Treatment of Hate Speech in German Constitutional Law (Part I), 3 *German Law Journal*, 2002. Pieejams: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=212>.
20. *Weil, P.* The Politics of Memory: Bans and Commemorations. // *Hare, I., Weinstein J.* Extreme Speech and Democracy. Oxford University Press, 2011, p. 562.–583.
21. *Garibian, S.* Taking denial seriously: genocide denial and freedom of speech in the French law. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, Vol. 9, No. 2, 2008, p. 479–488.
22. Sk. *Pelkaus, E.* (zin. red.). Aizvestie: 1941. gada 14. jūnijs. Rīga, Latvijas Valsts arhivs, 2001.
- 23 Sk. *Pech, L.* The Law of Holocaust Denial in Europe: Towards a (qualified) EU-wide Criminal Prohibition. Jean Monnet Working Paper, 10/09, 2009.
24. Turpat.
25. Council of the European Union, Brussels, November 26, 2008, 16351/1/08 REV 1 DROIPEN 94, Annex, Statements to be entered in the minutes of the Council at the time of adoption of the Framework Decision. Sk. arī The European Parliament Resolution on European conscience and totalitarianism, which “Condemns strongly and unequivocally all crimes against humanity and the massive human rights violations committed by all totalitarian and authoritarian regimes.” European Parliament Resolution of 2 April 2009 (P6 TA (2009)0213).

26. Eiropas Savienības Padomes 2008. gada 28. novembra Pamatlēmums 2008/913/TI „Par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm”, Preambulas 10. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 328, 2008, 6. decembris, 55.–58. lpp.
27. Turpat, 1. panta 4. punkts.
28. Ed. by Prof. Dr. Carlos Closa Montero. Study on how the memory of crimes committed by totalitarian regimes in Europe is dealt with in the Member States. Institute for Public Goods and Policy, Centre of Human and Social Sciences, 2010, pp. 394–402.
29. Krimināllikums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 199/200(1260/1261), 1998.
30. *Feldhüne, G., Mits, M.* Legal analysis of national and European anti-discrimination legislation, comparison of the EU Race Equality Directive and Protocol No 12 with anti-discrimination legislation in Latvia, Interights, European Roma Rights Center, Migration Policy Group, “Implementing European Anti-discrimination Law”, 2001, pp. 35–36.
31. Līdz grozījumu izdarīšanai Krimināllikuma 156. pants paredzēja atbildību par tišu personas goda aizskaršanu vai cieņas pazemošanu mutvārdiem, rakstveidā vai ar darbību. Savukārt Krimināllikuma 158. pants noteica atbildību par tišu personas goda aizskaršanu masu saziņas līdzekli.
32. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 193, 2009, 19. novembris.
33. Latvijas Republikas Civillikuma 2352 (1). pants: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90224> [skatīts 22.12.2011.].
34. Turpat, 1635. pants.
35. Eiropas Savienības Padomes 2008. gada 28. novembra Pamatlēmums 2008/913/TI „Par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm”, Preambulas 6. punkts. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 328, 2008, 6. decembris, 55.–58. lpp.
36. Sk. Č. K. Edžugbo un P. Mensahs pret politisko organizāciju “Brīvības partija” un valsts bezpeļņas SIA “Latvijas Televīzija”, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2002. gada 2. decembra spriedums lietā Nr. C-2200/6. Nav publicēts.
37. Sk. Dž. Stils pret politisko organizāciju “Brīvības partija” un valsts bezpeļņas SIA “Latvijas Televīzija”, Rīgas Latgales priekšpilsētas tiesas 2003. gada 8. septembra spriedums lietā Nr. C29240503. Nav publicēts.
38. Latvijas Republikas Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90224> [skatīts 22.12.2011.].
39. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2002. gada 2. decembra spriedums lietā Nr. C-2200/6.
40. 71.² pants. Informācijas sniegšana civillietās. Grozījumi Elektronisko sakaru likumā: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 88, 2011, 7. jūnijs.
41. *Kamenska, A., Brands-Kehris, I.* Combating Hate Crimes in Latvia: Legislation and Police Practice. Latvian Centre for Human Rights, 2008, pp. 23–24.
42. *Ibid*, p. 25.
43. *Feldhüne, G., Mits, M.* Legal analysis of national and European anti-discrimination legislation, comparison of the EU Race Equality Directive and Protocol No 12 with anti-discrimination legislation in Latvia, Interights, European Roma Rights Center, Migration Policy Group, “Implementing European Anti-discrimination Law”, 2001, pp. 35–36.
44. *Kamenska, A., Brands-Kehris, I.* Combating Hate Crimes in Latvia: Legislation and Police Practice. Latvian Centre for Human Rights, 2008, p. 23.
45. Sk. Latvijas Kriminālkodeksa 69. pantu. Latvijas Kriminālkodekss, Komentāri pie atsevišķiem Kriminālkodeksa pantiem, Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995.
46. *Judins, A.* Rasisms Latvijā: vai gaidām nāvi? 2005. gada 14. jūnijs. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=4820> [skatīts 29.09.2011.].
47. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, Mission to Latvia. Human Rights Council, A/HRC/7/19/Add.3, 5 March 2008, para.52. Pieejams: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Racism/SRRacism/Pages/Country-Visits.aspx>.
48. Liepājas tiesas 2001. gada 12. janvāra spriedums lietā Nr. K20-90/1 (kr./l. Nr. 184000300). Nav publicēts.
49. Turpat.
50. Turpat.
51. Latvijas Republikas Satversmes 100. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta.” Latvijas Republikas Satversme 1998. gada 15. oktobra likuma redakcijā, kas stājās spēkā 1998. gada 6. novembrī. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.308/312, 1998, 23. oktobris.
52. Liepājas tiesas 2001. gada 12. janvāra spriedums lietā Nr. K20-90/1 (kr./l. Nr. 184000300). Nav publicēts.

53. Kamenska, A., Brands-Kehris, I. Combating Hate Crimes in Latvia: Legislation and Police Practice. Latvian Centre for Human Rights, 2008, p. 25.
54. Ibid, pp.28–33.
55. Report of the Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, Mission to Latvia. Human Rights Council, A/HRC/7/19/Add.3, 5 March 2008, para. 52. Pieejams: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Racism/SRRacism/Pages/Country-Visits.aspx>.
56. Rīgas apgabaltiesas Kriminālietu tiesas kolēģijas 2008. gada 6. marta spriedums lietā Nr. K-0145-08/3. Nav publicēts.
57. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2009. gada 10. janvāra spriedums. Nav publicēts.
58. Turpat.
59. Turpat.
60. Judins, A. Rasisms Latvijā: vai gaidām nāvi? 2005. gada 14. jūnijs. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?id=4820> [aplūkots 29.09.2011.].
61. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kriminālietu tiesu palātas 2009. gada 10. janvāra spriedums. Nav publicēts.
62. ANO Konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu, 1. pants: LR starptautisks līgums. Pieejama: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/jebkdisk.htm> [skatīts 22.12.2011.].
63. Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 90(4076), 2009, 10. jūnijs.
64. Pech, L. The Law of Holocaust Denial in Europe: Towards a (qualified) EU-wide Criminal Prohibition. Jean Monnet Working Paper, 10/09, 2009.
65. Human Rights Committee, Communication *Faurisson v. France*, No 550/1993: France. 16/12/96. CCPR/C/58/D/550/1993. (Jurisprudence) Pieejams: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/4c47b59ea48f7343802566f200352fea?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/4c47b59ea48f7343802566f200352fea?Opendocument) [skatīts 10.09.2011.].
66. Sk. arī *Bossuyt, Marc J.* "Guide to the "travaux preparatoires" of the International Covenant on Civil and Political Rights", 1987.
67. Eiropas Savienības Padomes 2008. gada 28. novembra Pamatlēmums 2008/913/TI „Par krimināltiesību izmantošanu cīņā pret noteiktiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm”. *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, L 328, 2008, 6. decembris, 55.–58. lpp.
68. Rīgas tiesas apgabala prokuratūras 2011. gada 10. februāra lēmums pirmstiesas kriminālprocesā Nr. 11840002210 „Par kriminālprocesa pabeigšanu, piemērojot prokurora priekšrakstu par sodu”. Nav publicēts.
69. Turpat.
70. Turpat.
71. Turpat.
72. Turpat.
73. Piemēram, 2001. gada 12.–13. jūnijā sakarā ar 14. jūnija deportācijas 60. gadskārtu Rīgā notika apakškomisijas organizēta starptautiska konference, kurā vairākums dalībnieku 1941. gada 14. jūnija deportāciju vērtēja kā genocīda izpausmi. Sk. Latvijas Valsts Prezidenta izveidotās Vēsturnieku komisijas darba pārskatu. Pieejams: http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=1452 [skatīts 29.12.2011.].
74. Sk. plašāk: *Paparinskis, M.* Deportāciju prāvas: starptautisko tiesību skatupunkts. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 16.(371), 2005, 3. maijs.

Summary

Contradictions between the Member States and the text of the Framework Decision that has been supplemented with countless compromises calls into question the need for a common EU Member States' approach towards criminalization of the denial or justification of the Holocaust and crimes against humanity. Legal traditions of the Member States, historical experience, and even the understanding of history differs. The obligations imposed on the states by the Framework Decision are problematic also for other reasons. Their implementation may contradict with national obligations within the framework of several international human rights treaties. At the same time, the international human rights protection institutions support practices of those countries, which limit the attempts of pseudo-historians and extreme groups

to deny documentary evidences and generally recognized historical facts with a view of inciting intolerance against any group in society. However, as shown by practices of Latvia and other countries, such statements in most cases can be limited by applying the international human rights treaties and national criminal law, which provide for prohibition of incitement and discrimination. Adoption of the Framework Decision was determined by political factors rather than legal necessity. Therefore, it is difficult to predict legal effects of the Framework Decision in the Member States. In addition, to achieve the objective of the Framework Decision – to establish a common national position regarding denial of the Holocaust and other genocides and crimes against humanity, it is not enough to develop a common legal framework. Improvement of the knowledge and understanding of the EU Member States citizens not only about crimes committed by the Nazi regime but also the communist regime is of equal importance.